

ЈЕДНА УСМЕНА ТРАДИЦИЈА О ПРЕВОДИОЦУ КОМУНИСТИЧКОГ МАНИФЕСТА

У нашој јавности, у нашим друштвеним наукама, често се постављало питање ко је био први преводилац *Комунистичког манифеста* Маркса и Енгелса, преведеног и издатог најпре у листу „Панчевац“, а затим и у посебној брошури, у Панчеву, 1871. године. Изнето је толико разноразних мишљења да је цео овај проблем био предмет једног посебног симпозијума, који је организовала у Панчеву и Београду Српска академија наука и уметности, симпозијума чији су радови објављени у „Гласу САНУ“, ССLXXXI, Одељење друштвених наука, књ. 17, год. 1973. Изнесена су и врло брижљиво испитана сва мишљења и претпоставке о томе ко би могао бити први преводилац *Комунистичког манифеста* код нас. Међутим, ни до данас се није дошло до поузданих података, на основу којих би се са потпуном сигурношћу могло рећи да је дефинитивно утврђено име првог преводиоца овог борбеног списа комунистичког покрета на српскохрватски језик.

У својој, већ класичној, *Историји социјализма у Србији* (Београд, 1922), један од првих историчара социјализма код нас, Драгиша Лапчевић, није поменуо ко је аутор првог превода *Манифеста*, мада о њему говори на стр. 85. свог дела. Исто тако ни Лука Павићевић, у свом раду *Развитак радничког покрета у Србији*, штампаног у *Извештају Београдске радничке коморе*, књ. II (Београд, 1932), не даје никакав помен о *Комунистичком манифесту* код нас, иако ова књига пружа низ података и појединости из историје радничког покрета у нашој земљи. Исто тако, и један савременик Светозара Марковића, Пера Тодоровић, који под псеудонимом објављује *Историјску скицу српског радничког покрета* у једном годишњаку на немачком језику (1880. године) — а о чему ћемо на другом месту посебно говорити — у свом прилично опширном излагању о покрету Светозара Марковића ништа не говори о преводу *Манифеста*.

Живојин Цветковић (1886—1961), дугогодишњи професор и секретар Више педагошке школе у Београду, учесник у српском социјалдемократском покрету од његовог оснивања 1903. године, а 1920. народни посланик изабран на листи Комунистичке партије Југославије, иначе сарадник „Радничких новина“, „Организованог радника“, „Радничког јединства“ и „Графичара“, испричао ми је, на мој захтев, једно своје сећање о томе ко би могао бити први преводилац *Манифеста*, издатог у Панчеву 1871. године. После објављивања Лапчевићеве *Историје*, негде у лето 1922. године, Ж. Цветковић се срео са Лапчевићем испред кафане „Албанија“, код „Сата“, и у разговору дотакао се и његовог

новог дела. У том тренутку наишао је један сувоњав, старији човек, средњег раста; Драгиша га је зауставио и упознао га са проф. Цветковићем. „Ево ти, Жико, првог преводиоца *Комунистичког манифеста* код нас“, рекао је представљајући га. Тај новодошли учесник у разговору био је Никола Марковић, тадашњи радикалски новинар.

Проф. Цветковић је био заинтересован да запамти ово име, јер је као научни радник и публициста (*Историјски материјализам, Етички смисао радничког покрета, Карл Маркс и његов живот и рад, Уметност и радничка класа, Индивидуални и социјални морал*) поклањао много пажње немачким социјалистичким списима, познавао добро немачку социјалистичку литературу и сам преводио из ње (Адлера, Штерна, Клару Шеткин, Панекука и др.). Према томе, за њега није био незанимљив податак који је усмено добио од Драгише Лапчевића. Ево, дакле, једне усмене традиције о преводиоцу *Комунистичког манифеста*, коју је познавао Лапчевић, а није сматрао значајним да је саопшти у својој *Историји социјализма*.

О Николи Марковићу, преводиоцу и публицисти, знамо да је рођен 9. маја 1857. у Сефкерину, у Банату, а умро 24. децембра 1927. у Београду. Школовао се у свом родном месту и Темишвару, где је неко време био банкарски чиновник, а већ 1868. године ушао је у уредништво новосадског „Напретка“. Затим је био у редакцији Медаковићевог „Напретка“, а онда и Павловићевог „Панчевца“ и „Граничара“. У омладинском покрету и у редакцији „Панчевца“ зближио се са Светозаром Марковићем и постао један од његових начелних и оданих пријатеља, који ће га се дуго сећати и чувати успомену на њега. То се види из писама Светозаревих упућених Николи Марковићу, која су први пут објављена у „Стражи“ 1878. године. Никола Марковић спада у ред оних људи којима је Светозар, за време свог кратког живота, поверавао своје најинтимније политичке мисли, какви су били сестре Милица и Анка Нинковић, Љуба Белимарковић, Паја Михаиловић, Никола Пашић и др. Светозар му је писао о низу крупних политичких тема, као што су: социјална демократија (писмо од септембра 1870), социјализам (септембра 1872. и јануара 1874), наше политичке партије (фебруара 1871. и децембра 1873) и др.¹

У свом опширном чланку о десетогодишњици Светозареве смрти, Никола Марковић се са дубоким поштовањем и пијететом сећа свог старијег друга и политичког учитеља, са којим је имао тако интензивну преписку све до његове смрти.²

Још један податак који говори у прилог мишљењу да је Никола Марковић превео *Комунистички манифест* јесте и тај што је у времену између 1870. и 1885. године он превео са немачког неколико дела, као што су: *О суштини устава*. Два предавања с додатком, од Фердинанда Ласала. У Новом Саду, 1875. — *Рапава кора, здрава језгра*, од Фр. Шпилхагена, Темишвар. Штампарија „Народног гласника“, 1880. — *Како је постала представа о души*, од др Шульца. Вршац 1881. — *Сеоска намигуша*, по Ф. Шпилхагену Никола Марковић. У Вршцу 1881. — *Три*

¹ Вид. *Целокупна дела Светозара Марковића*, свеска VII, Београд, 1893.

² Вид. *Застава*, 1885, бр. 38, 40 и 61.

приповетке. С немачког од Николе Марковића, у Вршцу, 1882 (једна приповетка од непознатог писца, друга од Фридриха Шпилхагена, а трећа од Бертолда Ауербаха).

Отуда сматрамо оправданим, из свих наведених разлога, да подржимо мишљење, изречено у разним приликама, да је Никола Марковић, који је остао приврженик „нове науке“ и социјалиста све до свог преласка у Србију, 1889. године, први преводилац *Манифеста* код нас. Поменимо уз то да је 1875. издавао часопис „Братство“, који је уређиван у социјалистичком духу, а кога данас нема ни у једној нашој библиотеци, мада је изашао 31 број.

Остаје да о овоме нађемо потврде и у архивским списима, кореспонденцији савременика, или у неком, до сада још непронађеном а сачуваном броју каквог напредног часописа. Сада бар знамо у коме правцу треба усмерити наша истраживања.

EINE MÜNDLICHE TRADITION DEN ÜBERSETZER DES KOMMUNISTISCHEN MANIFESTES BETREFFEND

Zufolge einer mündlichen Tradition in der serbischen Arbeiterbewegung, der Übersetzer des „Kommunistischen Manifestes“, aus dem Jahre 1871, war der Zeitungsschreiber Nikola Marković, damals Mitarbeiter des „Pančevac“ und gleichgesinnter Freund von Svetozar Marković, welcher zur Zeit, die Redaktion des „Pančevac“ besuchte und für diese Zeitung schrieb.

Diese Tradition wurde von einem der Führer der sozialistischen Bewegung in Serbien und Historiker des Sozialismus, Dragiša Lapčević, an den Professor Živojin Cvetković, einen hervorragenden Kämpfer der Arbeiterbewegung, übertragen.

Nikola Marković war der innigste Freund von Svetozar Marković, unter seinem Einfluss übersetzte er das „Manifest“ und nach dem Tode von Svetozar Marković übersetzte er noch das „Wesen des Statutes“ von Lassalle und eine reihe kleiner literarischen Schriften aus dem deutschen, dass er gut beherrschte.

Svetozar Marković widmete seinem Freund Nikola Marković viele Briefe, in denen er ihm seine politischen Meinungen anvertraute. Diese Briefe wurden herausgegeben.

In seinem Artikel gelegentlich des zehnten Todestages von Svetozar Marković, in der Zeitung „Zastava“ angezeigt (und vergessen), hat Nikola Marković ein unvergessliches Bild der moralischen Gestalt und des Charakters von seinem grossen Freunde hinterlassen, dem er auch nach vielen Jahren nach seinem Hinscheiden treu blieb.

Slobodan Komadinić

Никола Марковић